

в інтересах спільного передавання інформації (інтегративні двокодові тексти), зображення виконує основну роль, а текст лише доповнює і конкретизує його (зображувально-центричні двокодові тексти), зміст, який передає картинка, вступає у протиріччя з вербальною інформацією (опозитивні двокодові тексти) [1, 16]. Функції, роль зображення та інших іконічних засобів у двокодових гетерогенних текстах розглянемо детальніше у наступних наших дослідженнях.

Висновки та перспективи подальших. На основі опрацьованого матеріалу підсумовуємо, що комунікація є семіотично негомогенним процесом передавання інформації, який, крім мовних засобів містить також невербальні включення. Залежно від кількості знакових систем, наявних у семіотично ускладнених формах письмової комунікації, розрізняємо монокодові, двокодові (креолізовані) та полікодові тексти. Перспективу подальшого нашого дослідження вбачаємо в більш детальному вивченні дво- та полікодових текстів як лінгвовізуальних феноменів.

Список використаної література

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. / Е. Е. Анисимова. – М. : Академия, 2003. – 128 с.
2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2004. – 308 с.
3. Бернацкая А. А. К проблеме «креолизации» текста: история и современное состояние. [Электронный ресурс] / А. А. Бернацкая // Речевое обращение: Специализир. вестн. – Красноярск:[б. и.], 2000. – С. 104 – 110. – Режим доступа : http://library.krasu.ru/ft/ft/_articles/0070277.
4. Большакова Л. С. О содержании понятия «поликодовый текст». / Л. С. Большакова // Вестн. СамГУ. – 2008. – №4 (63). – С. 19–24.
5. Ищук М. А. Гетерогенный текст: функции его составляющих. / М. А. Ищук // Вестн. ТвГУ. – 2008. – Вып. 13. – С. 176–182.
6. Павлюк Л. С. Знак, символ, міф у масовій комунікації / Л. С. Павлюк. – Львів : ПАІС, 2006 – 120 с.
7. Сонин А. Г. Экспериментальное исследование поликодовых текстов: основные направления / А. Г. Сонин // Вопросы языкознания. – М., 2005 – № 6. – С. 115–123.
8. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука. – 1990. – С. 180–186.
9. Якобсон Р. О. Язык в соотношении к другим системам коммуникации // Р. О. Якобсон. Избранные работы – М. : Прогресс, 1985. – С. 306–330.
10. Frankfurter Allgemeine Zeitung. [Электронный ресурс]. – 2011.– Mittwoch, Dezember 7. – Режим доступа : <http://www.faz.net>
11. Süddeutsche Zeitung. [Электронный ресурс]. – 2009. – Donnerstag, November 2. – Режим доступа : <http://www.sueddeutsche.de>

Статтю подано до редколегії
12.03.2012 р.

УДК 81 '22:81 '42

О. В. Смаль – асистент кафедри прикладної лінгвістики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Засоби моделювання знань у сучасному англomовному лекційному дискурсі

Роботу виконано на кафедрі прикладної лінгвістики ВНУ ім. Лесі Українки

У статті проаналізовано основні типи знань та встановлено їхнє місце в лекційному дискурсі; визначено й обґрунтовано основні засоби моделювання знань у сучасній англomовній письмовій лекції.

Ключові слова: типи знань, моделювання знань, лекційний дискурс, лекція.

Смаль О. В. Средства моделирования знаний в современном английском лекционном дискурсе.

В статье проанализированы основные типы знаний и установлено их место в лекционном дискурсе; выделены и обоснованы основные средства моделирования знаний в современной английской письменной лекции.

Ключевые слова: типы знаний, моделирование знаний, лекционный дискурс, лекция.

Smal O. V. Means of Knowledge Modeling in Modern English Lecture Discourse. The main types of knowledge are analyzed and determined in the lecture discourse; the main means of knowledge modeling are established and proved in modern English written lecture.

Key words: types of knowledge, knowledge modeling, lecture discourse, lecture.

Постановка наукової проблеми та її значення. Лекція (її письмова фіксація) є одним із засобів передавання інформації (знань) від автора-лектора до студента-читача. Великий потік інформації вимагає застосування таких методів навчання, які дають змогу за короткий проміжок часу надати студентам досить ґрунтовних знань, забезпечити високий рівень опанування та закріплення матеріалу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У сучасній теорії моделювання знань мисленнєву діяльність студента-читача розглядають як процес породження й обробки знань. Когнітивна система студента виступає як «процесор», що обробляє знання. У когнітології виділяють два основних типи знань – *декларативні* та *процедурні* [5, 185–209]. Саме ці типи знань ми знаходимо в досліджуваних нами письмових фіксаціях англомовних лекцій.

Декларативні знання представлені у вигляді сукупності пропозицій, тверджень про будь-що (пояснення значення слова в тлумачному словнику). Наприклад:

1. *Creoles* = *languages created by children who grew up in a pidgin speaking environment.* (P. Schlenker – Ling 1 – Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006, L).

2. *Paradigm* = *a set of inflected words belonging to a single stem or a set of elements which can be substituted for each other.* (Dr. Norrick Morphology – lecture script, p. 15).

3. *Loan translation* is the process whereby a native translation is modeled on a foreign compound, as in: *superman* is a loan-translation from German *Übermensch*. (Dr. Norrick Morphology – lecture script, p. 49).

Процедурні знання являють собою послідовність операцій, дій, які слід виконати. Вони становлять загальну інструкцію щодо дій у конкретній ситуації.

Наприклад, у сучасному англомовному лекційному дискурсі:

Questions to be answered

(1) «*Do animals communicate as we do, or is there something unique about human language?*»

(2) «*How much of language do we learn, and how much is built in at birth?*»

(3) «*If language is so vital to communicate our thoughts, does it also color the thoughts we have?*»

(P. Schlenker – Ling 1 – Introduction to the Study of Language UCLA, Winter 2006, L 2 A, p. 1).

У наведеному прикладі автор-лектор пропонує алгоритм розгляду питань, моделюючи процес сприйняття інформації.

Декларативні знання є більш експліцитними й легше засвоюються людиною, тоді як процедурні – переважно імпліцитні. Мовна здатність є процедурним знанням.

Будова й функціонування мовної системи не піддаються прямому спостереженню, тому вивчення мови, текстів і записів звукового мовлення здійснюються переважно за допомогою особливого виду когнітивної діяльності – моделювання.

Моделювання – один з основних методів пізнання. Це – форма відображення дійсності, яка полягає в з'ясуванні або відтворенні тих чи інших якостей реальних об'єктів, процесів і явищ за допомогою інших об'єктів, процесів, явищ або за допомогою їх абстрактного опису у вигляді зображення, плану, схеми, сукупності рівнянь та алгоритмів [1, 250].

Метод моделювання в сучасному науковому пізнанні використовується в трьох основних площинах (Краснощеков, Петров, 1983; Лебедев, 1989; Поспелов, 1989):

- моделювання як процес творення моделей;
- моделювання як заміна одного об'єкта (процесу чи явища) іншим, але таким, який зберігає всі суттєві властивості вихідного об'єкта (процесу чи явища);
- моделювання як процес вивчення моделі вихідного об'єкта.

У нашому дослідженні ми застосовуватимемо метод моделювання у всіх його проявах, що дає змогу описати природну мову як засіб відтворення різних типів знань, а також дослідити лінгвістичні особливості моделювання знань у сучасному англомовному лекційному дискурсі.

Провівши ґрунтовний аналіз дискурсивних фрагментів сучасних письмових англомовних лекцій, ми зробили висновок, що для тексту лекції характерне використання автором таких засобів представлення та моделювання знань як *терміни* (із тлумаченнями та поясненнями), *заголовки*, *екземпліфікація*, *формули*, *схеми*, *таблиці*, *графіки*, у яких узагальнюється матеріал лекції.

✓ *Термін як засіб моделювання знань*

Термін – це слово або словосполучення, яке точно й однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки (у нашому випадку ‘загальне мовознавство’) і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. На відміну від слів загальної лексики, які часто є багатозначними та мають емоційний відтінок, терміни в межах сфери застосування є однозначними й позбавленими експресії.

Термін – інформаційно-насичена модель знань лекційного дискурсу. Він є невід’ємною складовою частиною лекції. Проте використання автором-лектором термінів без пояснення не припустиме для її письмової фіксації, оскільки вона розрахована на будь-якого читача. Коли автор-лектор використовує термін у своїй лекції, то він неодмінно повинен подати його повне визначення з тлумаченням.

Наприклад:

1. *Prescriptive rules are intended to teach people how they should speak or write according to some pre-determined (arbitrary) standard.* (P. Schlenker - *Ling 1 - Introduction to the Study of Language* UCLA, Winter, 2006).

2. *Acronymy = formation of new words based on the initial letters of words.* (Dr. Norrick Morphology – lecture script, p. 55).

Трапляються випадки, коли автор-лектор у своїх лекційних матеріалах використовує сам індикатор для позначення терміна «*terminology*», що, зі свого боку, сприяє кращому виділенню термінів серед масиву дискурсивних фрагментів. У сучасних англомовних письмових лекціях цей індикатор автори-лектори часто виділяють жирним шрифтом або курсивом, використовують підкреслення та двокрапку.

Наприклад:

– *Terminology: Proper names are words such as John, Mary, Bill, Clinton, Reagan, etc.* (P. Schlenker – *Ling 1 – Introduction to the Study of Language* UCLA, Winter, 2006).

– *Terminology: In the foregoing example, in the Logical Form [the President] I have Barbara spank t1 we say that the President is read De Re (Latin for ‘about the thing’): the sentence says about the thing that is the President that at some past moment Barbara spanked him.* (P. Schlenker – *Ling 1 – Semantics I*, Winter, 2006).

✓ *Заголовок як засіб моделювання знань*

Заголовок – це важлива частина тексту, що забезпечує його цілісність. Він має певну самостійність. Заголовок може містити в собі частини речень із тексту або висновок тексту.

Будь-яка письмова лекція як велика, так і невелика за розміром має свій заголовок. Уже в самій назві реалізуються глобальні категорії, які несуть певну інформацію. Заголовок – це узагальнення всієї лекції, де ключові слова слугують основними поняттями, про які буде йтися в лекції. Одним із засобів моделювання знань, представлених у сучасних письмових лекціях є використання автором-лектором чітких заголовків різної структури. Наприклад:

• *іменникові конструкції*

Інформація, представлена в такому заголовку, може відображати суб’єкт або об’єкт, про який йтиметься в лекції (що часто представлені у вигляді протиставлень). Наприклад:

1. «*Phonology*» (P. Schlenker – *Ling 1 – Introduction to the Study of Language – UCLA*).

2. «*Syntactic Trees*» (P. Schlenker – *Ling 1 – Introduction to the Study of Language, UCLA*).

• *дієслівні конструкції*

Інформація, яку містить заголовок, може позначати саму подію (найчастіше з безособовими формами дієслова). Наприклад:

– «*How morphology relates to other things*» (Stabler – *Linguistics* 20, Spring 2007).

– «*THE ABILITY OF LANGUAGE TO EXPRESS ABSTRACT IDEAS*» (P. Schlenker – *Ling 1 – Introduction to the Study of Language* UCLA, Winter, 2006).

- герундіальні конструкції

Конструкції цього типу найчастіше виражені за допомогою так званої *-ing*-форми. Наприклад:

1. «*Comparing syntax across languages*» (Jakob Wackernagel Lectures on Syntax – Oxford University Press, 2009).
2. «*Learning a language from examples*» (Stabler Language Learning, 2008).

- паралельні конструкції

Інформація може бути представлена в заголовку у вигляді двох частин (що можуть належати до різних синтаксичних типів), відокремлених двокрапкою. Наприклад:

1. «*Language Variation: Parameters of Universal Grammar*» (P. Schlenker – Ling 1 – Introduction to the Study of Language, UCLA).
2. «*Syntax: Constituents and categories*» (Stabler – Linguistics 20, Spring, 2007).

- питальні конструкції

Заголовок може бути представлений у вигляді речення, зокрема питального. Наприклад:

1. «*What is modern linguistics?*» (Professor Dr. Neal R. Norrick – History of Modern Linguistics – lecture script).
2. «*WHAT IS A WORD, HOW DOES A CHILD KNOW WHAT A WORD IS?*» (P. Schlenker – Ling 1 – Introduction to the Study of Language – UCLA).

- прийменникові конструкції

Інформація, що представлена в заголовку у вигляді прийменникової конструкції, починаються з прийменників *toward(s)*, *on*, або *to*. Наприклад:

1. «*Toward Discourse Analysis*» (Professor Dr. Neal R. Norrick – History of Modern Linguistics – lecture script).
2. «*On the Background Model Construction for Speaker Verification Using GMM*» (J. G. Carbonell and J. Siekmann – Text, Speech and Dialogue, 2004.).

- ✓ Екземпліфікація як засіб моделювання знань

Екземпліфікація – це з'ясування певної інформації методом звернення до прикладів, наведенням ілюстрацій; це поведінка, орієнтована на зразок (модель), який виступає як засіб міжособистісного впливу й формування відношення або способу дії. Виділяють такі якості зразка: ясність та очевидність, зв'язність з іншими зразками, можливість зіставлення, переконливість дії [4, 385].

Використання автором у лекції прикладів сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу й активізує увагу студента-читача щодо її матеріалу. Для виділення прикладів у лекції автори-лектори застосовують курсив, жирний шрифт та підкреслювання.

Залежно від засобів інформативності письмові фіксації лекційного матеріалу можна поділити на повні (такі, що повністю заповнюють інформаційну лакуну поставленої теми (повні фіксації лекцій)) і неповні (такі, що містять неповну інформацію щодо поставленої теми (короткі нотатки лекції)). Існують випадки, коли лекційний матеріал не лише цілком заповнює інформаційну лакуну, але й містить додаткову інформацію (додатки до лекції). Це стосується й самого матеріалу письмової лекції, де до одного твердження чи то визначення автор-лектор використовує такий засіб моделювання знань як обширне пояснення матеріалу. Будь-яке пояснення в лекції супроводжується наведенням різних прикладів, які, зі свого боку, можуть бути представлені у вигляді фрагментів речень, цитат, посилань на автора й додаткові джерела. Для виділення прикладів серед основного масиву дискурсивних фрагментів лекції автори-лектори використовують такі індикатори, як: «*Example*», «*E.g.*», «*for example*». Наприклад:

1. *-Each time we generalize beyond what we have seen, we apply -implicitly or explicitly- a rule, which must thus be anterior to the experience it is applied to. Example: Suppose you are given a series of numbers such as 3, 9, 21. Suppose further that we are asked to determine what is the common property of these numbers. Faced with a choice between 17 and 18, we may reason as follows:*

Rule 1: 3, 9 and 21 are all odd numbers. 17 is too, 18 isn't. Hence 17 belongs to the group. (P. Schlenker – Ling 1 – Introduction to the Study of Language Lecture Notes 1B, UCLA, Winter, 2006).

2. *Universal Grammar: Innate design underlying the grammars of all human languages. Theory B: Acquisition of language is guided by a mechanism specific to language, Universal Grammar. In this sense language is an instinct. Argument from the 'poverty of the stimulus' (Noam Chomsky) (цитата): Children are not taught language. They simply observe people speaking it and end up acquiring it. But the data that*

the children have access to are much less complex than the rules they end up acquiring. (P. Schlenker – *Ling 1* – Introduction to the Study of Language Lecture Notes 1B, UCLA, Winter, 2006).

3. Further experiments [discussed in class but not reported here] also suggest that young children do understand the entailment properties of some downward-entailing environments. [For more information, see S. Crain et al. in 'Children's Command of Negation' (посилання на автора), *Proceedings of the Third Tokyo Conference on Psycholinguistics, 2002*, available online at www.ling.umd.edu/crain/papers/TCP2002.pdf] (P. Schlenker – *Ling 1* – Introduction to the Study of Language Lecture Notes 7A, UCLA, Winter, 2006).

Як видно з наведених вище прикладів, використання індикаторів прикладу, цитат, посилань дає можливість студентам-читачам якомога краще зрозуміти та засвоїти прочитаний матеріал.

✓ *Формула як засіб моделювання знань*

Формула – це сукупність операндів, з'єднаних між собою знаками операцій і круглими дужками. Операндом може бути число, текст, логічне значення, функція. Формули використовуються для найекономішньої передачі інформації засобами мови. Кожна мова має значну кількість надлишкової інформації. У дискурсивних фрагментах лекцій формули використовуються для пояснення певних мовних явищ. Наприклад:

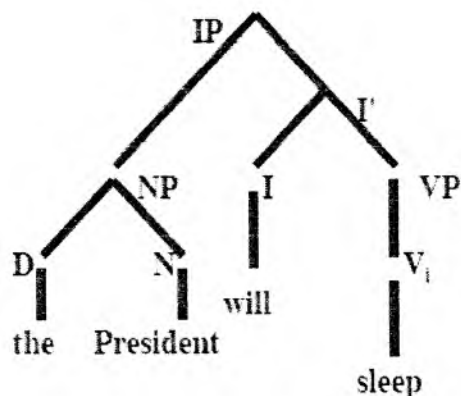
1. $IP \rightarrow NP I'$ $I' \rightarrow I VP$ $NP \rightarrow PN, DN$ $VP \rightarrow Vi, VtNP,$
 $V5CP$ $CP \rightarrow C IP$
2. A + V-ed/-en deep-fried
 N + V-ed/-en home-made
 Adv + V-ed/-en well-dressed

Автори-лектори застосовують формули для пояснення матеріалу й так здійснюють заміну обширної теорії на більш стислі та зрозумілі. У наведених прикладах автор послуговується формулами для позначення частин мови, які застосовуються в лінгвістиці для побудови синтаксичних дерев і позначення частин мови, із яких утворюються складні слова.

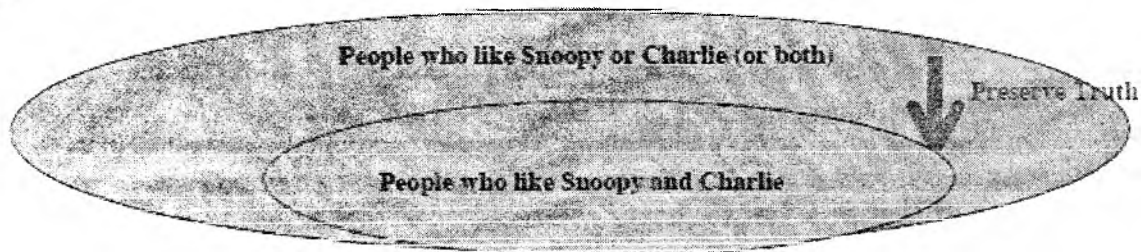
✓ *Схема як засіб моделювання знань*

Схема визначає основні функціональні частини, взаємозв'язки та призначення, зображених у ній елементів. У сучасних англійських лекціях із загального мовознавства схеми використовуються для графічного зображення синтаксичних дерев, різних мовних особливостей. Вони слугують графічними засобами моделювання знань під час пояснення матеріалу лекцій. Наприклад:

1.

2.

Використання авторами-лекторами схем для ілюстрації прикладів сприяє кращому сприйняттю поданої інформації. Схема є графічним спрощеним представленням або зображенням викладеної в лекційних матеріалах інформації.

✓ *Таблиця як засіб моделювання знань*

Таблиця – це перелік, зведення статистичних даних або інших відомостей, розміщених у певному порядку й за графами. Матеріал у таблиці систематизований, на першому плані виступають цифри. У таблиці не використовують дієслівних форм, прислівників. Вона має бути компактною й наочною.

У дискурсивних фрагментах сучасних англомовних лекцій таблиці використовуються для більш загального та систематизованого представлення інформації, що сприяє кращому запам'ятовуванню та активізації уваги студентів-читачів. Нерідко після таблиць автори-лектори використовують пояснення до них.

Шрифти в таблицях можуть бути різними (курсив, жирний, із підкресленням). Часто трапляються таблиці з невидимими лініями, де представлена інформація погрупована в стовпці та комірки. Наприклад:

1.

	1 st singular	2 nd singular	3 rd singular	1 st plural	2 nd plural	3 rd plural
Italian	parl-o	parl-i	parl-a	parl-iamo	parl-ate	parl-ano
Catalan	parl-o	parl-es	parl-a	parl-em	parl-eu	parl-en
French	parl	parl	parl	parl-o	parl-é	parl
English	speak	speak	speaks	speak	speak	speak

У наведеному прикладі автор-лектор використовує таблицю, у якій подає інформацію, що слугує збірним узагальненням інформації, представленої в певному порядку за графами.

2.

<i>Old English</i>	<i>Gothic</i>	<i>Latin</i>	<i>Greek</i>	<i>Sanskrit</i>
eom (<i>am</i>)	im	sum	eimi	asmi
eart (<i>art</i>)	is	es	ei	asi
is (<i>is</i>)	ist	est	esti	asti
sindon (<i>are</i>)	sijum	sumus	esmen	smaś
sindon (<i>are</i>)	sijup	estis	este	stha
sindon (<i>are</i>)	sind	sunt	eisi	santi

У наведеному вище прикладі автор-лектор використовує таблицю з невидимими лініями, причому заголовки стовпців виділяє курсивом. Таке представлення інформації в таблиці слугує також засобом привертання уваги студента-читача й спонукає до кращого запам'ятовування.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Текст лекції має дескриптивні ознаки, у ньому описуються факти, явища, поняття, дії, тобто, кожна лекція дає студентам-читачам певну інформацію, у якій одна частина поєднана з іншою за допомогою логіки та єдиного змісту.

Отже, використання авторами-лекторами у своїх письмових фіксаціях лекцій таких засобів моделювання знань, як терміни, заголовки, приклади, формули, схеми, таблиці є доцільним при поясненні матеріалу, оскільки так студент-читач краще сприймає лекцію та активізує свою увагу під час її читання.

Список використаної літератури

1. Біскуп І. П. Англомовний дискурс програмного забезпечення як модель мовленнєвої взаємодії людини й комп'ютера : монографія / Ірина Павлівна Біскуп. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 388 с.
2. Краснощеков Р. С. Принципы построения моделей / Р. С. Краснощеков, А. А. Петров. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 264 с.
3. Поспелов Д. А. Моделирование рассуждений. Опыт анализа мыслительных актов / Поспелов Д. А. – М. : Радио и связь, 1989. – 184 с.
4. Grac J. Exemplificacia: Vzory a modely v zivote cloveka / Grac J. – Bratislava : Vydavatelstvo Obzor, 1990. – 432 p.
5. Winograd T. Frame representation and the declarative/procedural controversy / T. Winograd // Representation and Understanding. Studies in Cognitive Science. – N. Y., etc. – 1975. – P. 185–209.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.